

LIETUVOS KONSTITUCINĖS TAPATYBĖS IR ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS SĄVEIKA*

Prof. dr. Dainius Žalimas

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

Vilniaus universiteto Teisės fakultetas

Viešosios teisės katedra

Elektroninis paštas: dainius.zalimas@tf.vu.lt

Pateikta 2016 m. gruodžio 30 d., parengta spaudai 2017 m. gegužės 30 d.

DOI: 10.13165/JUR-17-24-1-02

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjama Lietuvos konstitucinės tapatybės ir žmogaus teisių apsaugos sąveiką. Argumentuojama, kad šią sąveiką atskleidžia du pagrindiniai aspektai. Visų pirma, pagarba prigimtiniams žmogaus teisėms pati savaime yra neatsiejama Lietuvos konstitucinės tapatybės dalis, kas lemia ypatingą konstitucinę šių teisių apsaugą. Antra, konstituciniams žmogaus teisių apsaugos standartams reikšmingą įtaką daro kiti Lietuvos konstitucinės tapatybės elementai – demokratija, pagarba tarptautinei teisei ir valstybės geopolitinė orientacija.

Reikšminiai žodžiai: konstitucinė tapatybė, žmogaus teisės, pagarba tarptautinei teisei, valstybės geopolitinės orientacijos principas.

* Straipsnis parengtas pagal pranešimą, skaitytą 2016 m. spalio 28 d. vykusioje Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos, Teisės ir teisėtvarkos komiteto ir Mykolas Romeris universiteto surengtoje tarptautinėje konferencijoje „Konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių gynimas: problemos ir sprendimai“.

Įvadas

Konstitucinės tapatybės sąvoka, nepaisant jos dažno naudojimo, neturi vieningo apibrėžimo. G. J. Jacobsohnas kalba apie konkrečią tautos istoriją, vertybes ir siekius, kaip apibrėžiančius jos konstitucinę tapatybę; nors konstitucinė tapatybė yra dinamiška ir nuolat plėtojama kategorija, kartu ji turi būti apsaugota nuo susinaikinimo. Todėl kai tauta, kuri yra prisiėmusi atsakomybę už konstitucingumą, siekia suderinti skirtingus elementus (pavyzdžiui, atsiradusius dėl atotrūkio tarp užrašytų įsipareigojimų ir kintančios politinės, ekonominės ar su visuomenės mentalitetu susijusios aplinkos), ji paprastai išlieka ištikima pagrindinėms jos konstitucinę tapatybę sudarantioms struktūroms¹.

Pratęsiant G. J. Jacobsohno mintis galima teigti, kad valstybės konstitucinę tapatybę nuo šios valstybės istorinių tradicijų ir kitų valstybės nacionalinį savitumą išreiškiančių elementų visumos skiria tai, tai konstitucinės tapatybės elementai yra įtvirtinami pamatiniuose valstybės aktuose, tokiuose kaip nepriklausomybės deklaracija ar konstitucija. Kitaip tariant, konstitucinė tapatybė – tai konstituciškai įtvirtinta valstybės nacionalinė tapatybė.

Konstitucinės tapatybės sąvoka pasitelkiama ir konstitucinėje jurisprudencijoje. Pavyzdžiui, Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas šalies konstitucinę tapatybę sieja su Vokietijos Konstitucijoje įtvirtintomis nekeičiamomis nuostatomis, apimančiomis tokias vertybes, kaip žmogaus orumas, neatimamos teisės, demokratija, federalizmas ir socialinis valstybės pobūdis². Moldovos Konstitucinis Teismas pripažino, kad Moldovos Respublikos konstitucinės tapatybės esmę sudaro Nepriklausomybės Deklaracijoje įtvirtintos vertybės, tarp kurių – laisvės ir nepriklausomybės siekis, europinė geopolitinė orientacija, socialinių, ekonominių ir kultūrinių teisių bei politinių laisvių užtikrinimas visiems Moldovos Respublikos piliečiams³. Konstitucinės

-
- 1 JACOBSON, G. J. *Constitutional Identity*. Cambridge, London: Harvard University Press, 2010, p. 7.
  - 2 MILLER, R. A. *Germany vs. Europe: The Principle of Democracy in German Constitutional Law and the Troubled Future of European Integration*. *Virginia Journal of International Law*. 2014, 54(3): 590–591; *Basic Law for the Federal Republic of Germany* [interaktyvus]. Berlin: German Bundestag, 2012 [žiūrėta 2016-12-22]. <https://www.bundestag.de/blob/284870/ce0d03414872b427e57fcb703634dcd/basic_law-data.pdf>.
  - 3 Moldovos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gruodžio 5 d. sprendimas Nr. 36 „Dėl Konstitucijos 13 straipsnio 1 dalies interpretavimo siejant jį su Moldovos Respublikos Nepriklausomybės deklaracija“ [interaktyvus. Žiūrėta 2016-12-23]. <<http://www.constcourt.md/download.php?file=cHVibGljL2NjZG9jL2hvdGFyaXJpL2VuLUp1ZGdtZW50MzYyMDEzZW5nY2MzOWYucGRm>>.

tapatybės sąvoka taip pat minima Latvijos⁴, Lenkijos⁵, Prancūzijos⁶ ir kitų valstybių⁷ konstitucinės priežiūros institucijų jurisprudencijoje.

Nors Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas nėra tiesiogiai pasisakęs Lietuvos konstitucinės tapatybės klausimu, tam tikri konstituciniai principai ir vertybės pagrįstai gali būti laikomi tokios tapatybės dalimi. Šiame straipsnyje identifikuojami pamatiniai Lietuvos konstitucinei tapatybei priskirtini elementai bei nagrinėjama Lietuvos konstitucinės tapatybės ir žmogaus teisių apsaugos sąveika. Šiuo tikslu pirmiausia pristatoma pagarbos prigimtinėms žmogaus teisėms, kaip Lietuvos konstitucinės tapatybės neatsiejamos dalies, samprata. Antra, atskleidžiama kitų Lietuvos konstitucinės tapatybės elementų – demokratijos, pagarbos tarptautinei teisei ir valstybės geopolitinės orientacijos įtaka konstituciniams žmogaus teisių apsaugos standartams. Siekiant tinkamai identifikuoti pamatinius Lietuvos konstitucinės tapatybės elementus ir nustatyti Lietuvos konstitucinės tapatybės ir žmogaus teisių apsaugos sąveiką, tyrime kompleksiskai taikyti šie metodai: sisteminės analizės, dokumentų analizės, lyginamasis ir apibendrinimo.

1. Pagarba prigimtinėms žmogaus teisėms – neatskirama Lietuvos konstitucinės tapatybės dalis

Siekiant identifikuoti Lietuvos konstitucinės tapatybės elementus, reikėtų atkreipti dėmesį į Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. sprendime ir 2014 m. sausio 24 d. nutarime išskirtą pamatinių konstitucinių vertybių kategoriją. Jai priklauso vertybės, įtvirtintos Konstitucijos 1 ir 18 straipsniuose – valstybės nepriklausomybė, demokrati-ja, respublikinė valdymo forma ir prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis.

---

4 Latvijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2015 m. liepos 2 d. sprendimas byloje „Dél Latvijos Respublikos nacionalinės vėliavos įstatymo 7 skyriaus pirmos ir antros dalies ir Latvijos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 201 skyriaus atitikties Latvijos Respublikos Satversmė“ (bylos Nr. 2015-01-01) [interaktyvus. Žiūrėta 2016-12-22]. <http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2015/01/2015-01-01_Spriedums_ENG.pdf>. Konstitucinės teisės komisijos 2012 m. rugsėjo 17 d. nuomonė. Par Latvijas Valsts Konstitucionālajiem Pamatiem un Neaizskaramo Satversmes Kodolu [interaktyvus]. Rīga, 2012 [žiūrėta 2016-12-22]. <http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/17092012_Viedoklis_2.pdf>.

5 Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2010 m. lapkričio 24 d. sprendimas byloje Nr. K 32/09 [interaktyvus. Žiūrėta 2016-12-21]. <http://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/omowienia/K_32_09_EN.pdf>.

6 Prancūzijos Respublikos Konstitucinės Tarybos 2006 m. liepos 27 d. sprendimas Nr. 2006-540 [interaktyvus. Žiūrėta 2016-12-21]. <<http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/francais/les-decisions/acces-par-date/decisions-depuis-1959/2006/2006-540-dc/decision-n-2006-540-dc-du-27-juillet-2006.1011.html>>.

7 Žr., pvz., KOSTADINOV, B. Constitutional Identity. *Iustinianus Primus Law Review* [interaktyvus]. 2012, 3: 1–20. [žiūrėta 2016-12-22]. <<http://law-review.mk/pdf/04/biljana%20kostadinov.pdf>>.

Galima teigti, kad šios vertybės yra neatsiejama Lietuvos konstitucinės tapatybės dalis, nes nepriklausomos, demokratinės, prigimtinės žmogaus teises gerbiančios valstybės kūrimas ir puoselėjimas yra Lietuvos istorinė ir konstitucinė tradicija. Ši tradicija visų pirma kyla iš 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto, atsispindi pirmojoje demokratinėje 1922 m. Lietuvos Konstitucijoje ir okupacijos metais priimtoje 1949 m. vasario 16 d. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos Deklaracijoje. Ji taip pat yra išreikšta 1990 m. kovo 11 d. Akte dėl Nepriklausomos Lietuvos Valstybės atstatymo ir įtvirtinta dabartinėje Konstitucijoje.

Greta Konstitucijos 1 bei 18 straipsniuose įtvirtintų pamatinių konstitucinių vertybių būtina paminėti ir kitus nuo Lietuvos konstitucinės tapatybės neatsiejamus principus. Tai pagarbos tarptautinei teisei ir valstybės geopolitinės orientacijos principai. Abiejų principų ištakos glūdi 1949 m. vasario 16 d. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos Deklaracijoje, kurios 22 punkte buvo paskelbta apie Lietuvos valstybės pasiryžimą prisidėti prie kitų tautų pastangų sukurti pasaulyje teisingumu ir laisve, Atlanto chartija, Visuotinė žmogaus teisių deklaracija ir kitais tarptautinės teisės aktais pagrįstą taiką. Šiomis nuostatomis buvo ne tik išreikšta pagarba tarptautinei teisei, bet ir pirmą kartą įtvirtinta Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija, t. y. deklaruotas vertybinis bendrumas su Vakarų demokratiškų valstybių bendruomene ir išreikštas integracijos į šią bendruomenę siekis⁸. Šiandien abu šie principai – pagarbos tarptautinei teisei ir valstybės geopolitinės orientacijos – yra įtvirtinti galiojančioje Konstitucijoje⁹.

Galima būtų identifikuoti ir daugiau Lietuvos konstitucinės tapatybės elementų (pvz., įtvirtintieji Konstitucijos I skirsnyje), tačiau galima teigti, kad būtent valstybės nepriklausomybė, demokratija, pagarba prigimtinėms žmogaus teisėms, pagarba tarptautinei teisei ir vakarietiška (europinė) valstybės geopolitinė orientacija, t. y. elementai, kylantys iš pamatinių iki-konstitucinių aktų ir įtvirtinti dabartinėje Konstitucijoje, sudaro Lietuvos valstybės konstitucinės tapatybės esmę.

Taigi, pagarba prigimtinėms žmogaus teisėms pati savaime yra neatsiejama Lietuvos konstitucinės tapatybės dalis. Šiuo aspektu pažymėtina, kad žmogaus teisių apsaugos užuomazgos egzistavo jau XVI a. Lietuvos Statutuose¹⁰. Žinoma, tuometinė žmogaus teisių samprata buvo nulemta to meto mentaliteto ir istorinių sąlygų.

---

8 Plaćiau apie 1949 m. vasario 16 d. Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos Deklaraciją bei jos konstitucinę ir tarptautinę teisinę reikšmę žr.: BIRMONTIENĖ, T. et al. Lietuvos konstitucinė teisė (Liber Amicorum Juozui Žiliiui). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 151–155; ŽALIMAS, D. Legal Status of Lithuania's Armed Resistance to the Soviet Occupation in the Context of State Continuity. *Baltic Yearbook of International Law*, 2011(11): 92–99.

9 Plaćiau žr. ŽALIMAS, D. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės vaidmuo plėtojant oficialiąją konstitucinę doktriną. Šiuolaikinės konstitucinės justicijos tendencijos: nacionalinės ir tarptautinės teisės santykis. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2014, p. 295–321.

10 BIRMONTIENĖ, T. Moterų teisių raida Lietuvoje: konstitucinis pripažinimas, politinio lygiateisiškumo siekis. *Jurisprudencija*. 2006, 12(90): 34.

Modernios Lietuvos valstybės kontekste pagarba prigimtinėms teisėms kildintina jau iš Nepriklausomybės Akto, kuriuo skelbiama apie būtent demokratinės valstybės atstatymą. Kaip teigė išeivijos teisininkas J. Varnas, „demokratija yra gyvenimo būdas, pagrįstas socialiniu teisingumu, žmogiškosios vertybės kiekviename žmoguje atpažinimu, visų žmonių lygybe ir artimo meile. Kartu ji yra ir moralinė pareiga gerbti žmogų, gerbti jo asmenybę“¹¹. Prigimtinių teisių apsaugos idėja buvo įkūnyta 1922 m. Konstitucijoje, kurios skyrius „Lietuvos piliečiai ir jų teisės“ sietas su 1789 m. paskelbta Prancūzijos žmogaus ir piliečio teisių deklaracija¹². Simboliška tai, kad netgi sovietinė okupacija nesutrukė Lietuvai įsipareigoti laikytis Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos, kurios preambulėje skelbiama, kad „prigimtinio orumo ir lygių bei neatimamų teisių pripažinimas yra laisvės, teisingumo ir taikos pasaulyje pagrindas“. Toks įsipareigojimas buvo išreikštas 1949 m. vasario 16 d. priimtoje Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos Deklaracijoje, t. y. tepraėjus dviem mėnesiams po Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos priėmimo.

Atsižvelgiant į istoriškai nuoseklų įsipareigojimą gerbti prigimtines žmogaus teises, galima teigti, kad šių teisių apsauga yra tapusi savotiška metanorma, išreiškiančia Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausiosios teisės, esmę. Itin aiškiai tai atsiskleidžia Konstitucinio Teismo suformuluotoje Konstitucijos pataisų konstitucingumo doktrinoje.

2014 m. liepos 11 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad „prigimtinis žmogaus teisių ir laisvių pobūdis, demokratija ir valstybės nepriklausomybė yra tokios konstitucinės vertybės, kurios sudaro Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties, ir ja grindžiamo Tautos bendro gyvenimo, pačios Lietuvos valstybės pamatą“. Todėl negali būti priimamos Konstitucijos pataisos, naikinančios prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, demokratiją ar valstybės nepriklausomybę. Priešingu atveju būtų paneigta pati Konstitucijos esmė ir sudarytos prielaidos panaikinti 1918 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės Akto paskelbtą atstatytą „nepriklausomą demokratiniais pamatais sutvarkytą Lietuvos valstybę“¹³.

Taigi, buvo atskleistas draudimas net ir referendumu priimti tokias Konstitucijos pataisas, kurios paneigtų universalias, visas demokratines visuomenės vienijančias vertybes, sudarančias ir Lietuvos konstitucinės tapatybės branduolį. Pastebėtina, kad Konstitucijos 18 straipsnis, įtvirtinantis prigimtinio žmogaus teisių pobūdžio pripažinimą, formaliai priklauso Konstitucijos nuostatų, kurioms taikoma įprasta, Konsti-

11 VARNAS, J. Dėl demokratijos esmės. Tėvynės sargas. 1978, 2(40): 47.

12 MAKSIMAITIS, M. Žmogaus teisių doktrinos raida tarpukario Lietuvoje. Teisės reforma Lietuvoje ir Lenkijoje ir Europos žmogaus teisių konvencija. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras, 1999, p. 98.

13 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. liepos 11 d. nutarimas Nr. KT36-N10/2014 „Dėl Lietuvos Respublikos referendumo įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 16/2014-29/2014). TAR, 2014-07-11, Nr. 10117.

tucijos 148 straipsnio 3 ir 4 dalyse nustatyta keitimo tvarka¹⁴. Šiai kategorijai priklauso ir kitos Konstitucijos nuostatos, įtvirtinančios nuo žmogaus orumo esmės neatsiejamas konstitucines teises, pavyzdžiui, teisę į gyvybę bei teisę nepatirti kankinimo, žeminančio orumą ir žiauraus elgesio. Tačiau, atsižvelgdamas į neatskiriamą demokratijos ir pagarbos prigimtinėms žmogaus teisėms ryšį, Konstitucinis Teismas prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių pobūdį, kaip ir valstybės nepriklausomybę ir demokratiją, priskyrė prie nekeičiamų, arba „amžinų“ Konstitucijos nuostatų.

Iš tiesų Konstitucinis Teismas konstatavo akivaizdų dalyką: kadangi negalima panaikinti demokratijos (suprakonstituciniame Nepriklausomybės Akte ir Konstitucijos 1 straipsnyje įtvirtinto Lietuvos konstitucinės tapatybės elemento), negali būti paneigiamas ir esminis demokratijos elementas – prigimtinių žmogaus teisių, kylančių iš žmogaus orumo, apsauga. Kaip yra pažymėjęs Slovėnijos Konstitucinis Teismas, „tik tokia valstybės santvarka yra tikrai demokratinė, kurioje pagarba žmogaus orumui yra pagrindinė valstybės funkcionavimo gairė“¹⁵. Jei to nebūtų paisoma, turėtume ne demokratiją, o santvarką, kurią prof. Leonidas Donskis įvardino ironišku „demokratūros“ terminu. Kitaip tariant, demokratija virstų daugumos diktatūra mažumų atžvilgiu, kurios visa esmė slypi „50 + 1“ logikoje¹⁶.

Be to, niekas neturi ir negali turėti įgaliojimų panaikinti prigimtines žmogaus teises, kylančias iš prigimtinio žmogaus orumo. Ir anksčiau Konstitucinis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, jog prigimtinis žmogaus teisių pobūdis reiškia, kad jos yra neatskiriamos nuo individo, nesusietos nei su teritorija, nei su tauta; žmogus jas turi nepriklausomai nuo to, ar jos yra įtvirtintos valstybės teisės aktuose, ar ne¹⁷. Pirminis prigim-

14 „Konstitucijos pataisos dėl kitų Konstitucijos skirsnų turi būti svarstomos ir dėl jų balsuojama Seime du kartus. Tarp šių balsavimų turi būti daroma ne mažesnė kaip trijų mėnesių pertrauka. Įstatymo projektas dėl Konstitucijos keitimo laikomas Seimo priimtu, jeigu kiekvieno balsavimo metu už tai balsavo ne mažiau kaip 2/3 visų Seimo narių.

Nepriimta Konstitucijos pataisa Seimui iš naujo svarstyti gali būti teikiama ne anksčiau kaip po metų.“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33–1014).

15 Slovėnijos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 26 d. sprendimas Nr. U-I-109/10, para. 11. [interaktyvus. Žiūrėta 2016-12-22]. <<http://odlocitve.us-rs.si/en/odlocitev/AN03530?q=u-i-109%2F10>>.

16 DONSKIS, L. Demokratiškų vertybių skatinimas [interaktyvus. Žiūrėta 2016-12-28]. <http://www.donskis.lt/p/lt/1/1_/52>.

17 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 2/98). Valstybės žinios, 1998-12-11, Nr. 109-3004. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 8/02-16/02-25/02-9/03-10/03-11/03-36/03-37/03-06/04-09/04-20/04-26/04-30/04-31/04-32/04-34/04-41/04). Valstybės žinios, 2005-01-04, Nr. 1–7.

tinų žmogaus teisių ir laisvių šaltinis yra ne valstybė ir jos priimti teisės aktai, net ne Konstitucija, o pati žmogaus prigimtis¹⁸. Kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, prigimtinės žmogaus teisės – tai individo prigimtinės galimybės, kurios užtikrina jo žmogiškąjį orumą socialinio gyvenimo srityse. Jos sudaro tą minimumą, atskaitos tašką, nuo kurio plėtojamos ir papildomos visos kitos teisės ir kurios sudaro tarptautinės bendruomenės neginčijamai pripažintas vertybes¹⁹. Taigi, Konstitucija tik pripažįsta ir gina prigimtinės žmogaus teises, o ne jas suteikia.

Šiame kontekste svarbu pažymėti, kad Konstitucijos vientisumas, joje įtvirtintų nuostatų, vertybių ir principų darma lemia, kad draudimas Konstitucijos pataisomis paneigti prigimtinių žmogaus teisių pobūdį ir demokratiją reiškia ne tik draudimą panaikinti ar pakeisti šias vertybes tiesiogiai minincias Konstitucijos nuostatas, bet ir draudimą keisti kitas Konstitucijos nuostatas, jeigu jas pakeitus būtų paneigtos minėtos vertybės.

Todėl, pavyzdžiui, nebūtų galimos Konstitucijos pataisos, grąžinančios mirties bausmę ar įteisinančios kankinimus. Dar 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime Konstitucinis Teismas pripažino, kad Konstitucijos 18 straipsnyje numatyta išskirtinė prigimtinių teisių apsauga iš esmės užkerta kelią nustatyti mirties bausmę. Ši išvada padaryta atsižvelgiant, be kita ko, į mirties bausmės negrįžtamumą bei žiaurumą, taip pat tai, kad šios bausmės vykdymas paneigia žmogaus orumą, nes valstybė asmenį tuomet traktuoja tik kaip objektą, kuris turi būti pašalintas iš žmonių bendrijos. Nekyla abejonų, kad su prigimtinių žmogaus teisių pobūdžiu būtų nesuderinamas ir kankinimų bei nežmoniško elgesio draudimo pažeidimas. Šiame kontekste galima prisiminti, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas yra konstatavęs, jog pagal Konvencijos 3 straipsnį „kiekvienas žmogus turi absoliučią, neatimamą teisę nepatirti kankinimo, nežmoniško ar orumą žeminančio elgesio jokiais, net sunkiausiomis, aplinkybėmis. Filosofinis šios teisės

---

18 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. lapkričio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos butų privatizavimo įstatymo 5 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 2/96). Valstybės žinios, 1996, Nr. 114–2643.

19 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtai kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 23/04). Valstybės žinios, 2006-08-25, Nr. 90-3529. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 30 straipsnio (2005 m. gegužės 19 d. redakcija), 32 straipsnio 4 dalies (2005 m. gegužės 19 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 26/06). Valstybės žinios, 2009-09-05, Nr. 106-4434. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo, Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymo, Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo ir jo pakeitimo įstatymo kai kurių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 47/2009-131/2010). Valstybės žinios, 2013-05-21, Nr. 52–2604.

absolutumo pagrindas neleidžia jokių išimčių, pateisinančių aplinkybių ar interesų balansavimo, nepriklausomai nuo asmens elgesio ar nusikaltimo pobūdžio²⁰.

Taigi, prigimtiniam žmogaus teisių pobūdžiui, kaip universaliai vertybei, sudarančiai vieną iš pamatinių Lietuvos konstitucinės tapatybės elementų, taikoma aukščiausia konstitucinė apsauga. Kartu tai yra apsauga nuo galimų įvairių populistinių iniciatyvų, kuriomis būtų siekiama paneigti Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus žmogaus teisių srityje ar įtvirtinti demokratijos kaip daugumos diktatūros sampratą.

Ypatinga konstitucinė žmogaus teisių apsauga atitinka ir tarptautinius konstitucinius standartus. Galima paminėti, kad Konstitucinis Teismas, 2014 m. liepos 11 d. nutarime formuodamas nekeičiamų Konstitucijos nuostatų doktriną, atsižvelgė į Venecijos komisijos (Europos Tarybos patariamąsios institucijos konstitucionalizmo ir teisės viršenybės klausimais) parengtas Nacionalinių konstitucinių referendumų gaires, pagal kurias Konstitucijos pataisos neturi prieštarauti tarptautinei teisei ar Europos Tarybos statuto principams – demokratijos, žmogaus teisių apsaugos ir teisės viršenybės²¹. Tai – principai, kurie yra ir Lietuvos konstitucinės tapatybės dalis.

2. Konstitucinės tapatybės elementų įtaka žmogaus teisių apsaugai

Lietuvos konstitucinės tapatybės ir žmogaus teisių apsaugos sąveika atsiskleidžia ne tik prigimtinių žmogaus teisių kaip konstitucinės tapatybės neatsiejamos dalies aspektu, bet ir per kitų konstitucinės tapatybės elementų įtaką konstituciniams žmogaus teisių apsaugos standartams.

Teisinės ir demokratinės valstybės idėja yra itin svarbi Konstituciniam Teismui formuojant oficialiąją žmogaus teisių apsaugos doktriną. Galima išskirti šiuos pagrindinius šios doktrinos bruožus.

Visų pirma, kaip dar 1995 m. spalio 26 d. nutarime konstatavo Konstitucinis Teismas, „demokratinėje visuomenėje prioritetas teikiamas žmogui“, todėl su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis susiję klausimai, įskaitant teisių turinio apibrėžimą ir naudojimosi teisėmis ribų nustatymą, turi būti reguliuojami įstatymais, o ne žemesnės galios teisės aktais. Taip pat akcentuota, kad teisinėje demokratinėje valstybėje įstatymais turi būti garantuojama žmogaus teisių ir laisvių apsauga²².

20 Gāfgen v. Germany [GC], no. 22978/05, § 107, ECHR 2010-IV.

21 Venecijos komisija. Guidelines for Constitutional Referendums at National Level [interaktyvus]. 47-asis plenarinis susitikimas, Venecija, 2001 m. liepos 6–7 d., p. 4 [žiūrėta 2016-12-28]. <[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-INF\(2001\)010-e.aspx](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-INF(2001)010-e.aspx)>.

22 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 26 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusių nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 10 straipsnio septintosios dalies nuostatos, taip pat Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 55 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 15 d. nutarimu Nr. 470 patvirtintos Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių

Antra, su demokratinės valstybės koncepcija siejamas reikalavimas, kad naudotimosi žmogaus teisėmis ir laisvėmis ribojimai būtų proporcingi siekiamam tikslui. Kaip yra pažymėjęs A. Barak, žmogaus teisių apribojimas bus suderinamas su demokratija ir teisės viršenybe, tik jei bus išlaikyta tinkama pusiausvyra tarp žmogaus teisių ir jų ribojimą lėmusių priežasčių²³. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad naudojimas teisėmis ir laisvėmis gali būti ribojamas tik jei tai daroma įstatymu, ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises ir laisves ar kitus konstituciškai svarbius tikslus, ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė ir yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo²⁴.

Trečia, valstybė turi pareigą užtikrinti, kad žmogaus teisių nepažeistų ne tik valstybės institucijos ir pareigūnai, bet ir privatūs asmenys, t. y. pareigą užtikrinti ne tik vertikalią, bet ir horizontalią žmogaus teisių apsaugą²⁵.

Ketvirta, pripažįstama, kad valstybė žmogaus teisių apsaugos srityje turi ne tik neigatyvias, bet ir pozityvias pareigas. Tai, kad įstatymų leidėjas, reguliuodamas su žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimu susijusius santykius, turi garantuoti deramą jų apsaugą, Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pripažįstama viena iš žmogaus orumo, kaip konstitucinės vertybės, užtikrinimo prielaidų²⁶.

Konstitucinei žmogaus teisių apsaugai didelę reikšmę turi ir kiti minėtieji Lietuvos konstitucinės tapatybės elementai, ypač pagarbos tarptautinei teisei ir valstybės geopo-

nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ įgyvendinimo tvarkos dalinio pakeitimo“ 1.2 punkto nuostatos, 2.1 punkto ir jo 1, 2 bei 3 papunkčių atitikimo Lietuvos Respublikos konstitucijai“. Valstybės žinios, 1995-11-02, Nr. 89–2007.

- 23 BARAK, A. *Proportionality: Constitutional Rights and Their Limitations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 472.
- 24 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 8/02-16/02-25/02-9/03-10/03-11/03-36/03-37/03-06/04-09/04-20/04-26/04-30/04-31/04-32/04-34/04-41/04). Valstybės žinios, 2005-01-04, Nr. 1-7.
- 25 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 23/04). Valstybės žinios, 2006-08-25, Nr. 90-3529.
- 26 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 8/02-16/02-25/02-9/03-10/03-11/03-36/03-37/03-06/04-09/04-20/04-26/04-30/04-31/04-32/04-34/04-41/04). Valstybės žinios, 2005-01-04, Nr. 1-7.

litinės orientacijos principai. Konstitucijos 135 str. 1 d. įtvirtintas pagarbos tarptautinei teisei principas (*pacta sunt servanda*) suponuoja Lietuvos valstybės pareigą laikytis tarptautinių sutarčių bei paprotinės tarptautinės teisės normų, įskaitant žmogaus teisių srityje²⁷. 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime dėl mirties bausmės atitikties Konstitucijai Konstitucinis Teismas konstatavo, jog „Lietuvos valstybė, pripažindama tarptautinės teisės principus ir normas, šalies gyventojams negali taikyti iš esmės kitokių standartų; save laikydama lygiateise tarptautinės bendrijos nare, ji savo valia priima ir pripažįsta šiuos principus bei normas, jos papročius, dėsningai tegruojasi į pasaulio kultūrą ir tampa natūralia jos dalimi“²⁸. Galima teigti, jog taip pirmą kartą buvo išreikšta idėja, kad tarptautinės teisės normos, ypač žmogaus teisių srityje, turėtų būti laikomos minimaliu būtinu konstituciniu nacionalinės teisės standartu.

Atvirumo tarptautiniams įsipareigojimams žmogaus teisių srityje linkme krepia ir valstybės geopolitinės orientacijos principas, reiškiantis Lietuvos narystę Europos Sąjungoje bei NATO ir būtinumą vykdyti atitinkamus su šia naryste susijusius tarptautinius įsipareigojimus²⁹. Šis principas, grindžiamas Lietuvos vertybiniu bendrumu su demokratinėmis Vakarų valstybėmis, taip pat veikia kaip vertybinis orientyras prisiimant tarptautinius įsipareigojimus ir suponuoja būtinybę atsižvelgti į europinius žmogaus teisių apsaugos standartus bei jų raidos tendencijas.

Šiame kontekste reikėtų paminėti ir atviros pilietinės visuomenės principą, reiškiantį, kad Lietuvos visuomenė yra atvira tarptautinei bendrijai ir jos teisės raidos tendencijoms. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės siekis suponuoja atvirumą universalioms demokratinėms vertybėms, integraciją į šiomis vertybėmis grindžiamą tarptautinę bendriją“³⁰. Todėl su pastaruoju principu būtų nesuderinama valstybės savizoliacija, taip pat tarptautinių žmogaus teisių apsaugos standartų nepaisymas³¹.

27 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas Nr. KT11-N4/2014 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso kai kurių nuostatų, susijusių su baudžiamąja atsakomybe už genocidą, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 31/2011-40/2011-42/2011-46/2011-9/2012-25/2012). TAR, 2014-03-19, Nr. 3226.

28 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 2/98). Valstybės žinios, 1998-12-11, Nr. 109-3004.

29 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas Nr. KT2-N1/2014 „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 125 straipsnio pakeitimo įstatymo, Lietuvos Respublikos Seimo statuto 170 straipsnio (2012 m. kovo 15 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 22/2013). TAR, 2014-01-24, Nr. 478.

30 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas Nr. KT11-N4/2014 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso kai kurių nuostatų, susijusių su baudžiamąja atsakomybe už genocidą, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 31/2011-40/2011-42/2011-46/2011-9/2012-25/2012). TAR, 2014-03-19, Nr. 3226.

31 Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas 2014 m. kovo 18 d. nutarime konstatavo, kad Lietuvos Respublikos baudžiamieji įstatymai negali nustatyti žemesnių standartų negu nustatytieji

Konstituciniai pagarbos tarptautinei teisei ir valstybės geopolitinės orientacijos principai lemia, kad tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės normos, įtvirtinančios žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos standartus, yra suvokiamos kaip minimalus būtinas konstitucinis standartas, kurio negalima pažeisti nacionaliniu teisiniu reguliavimu. Ypač svarbus vaidmuo šiame kontekste tenka Europos žmogaus teisių konvencijai ir ją aiškinančiai Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikai, t. y. Konvencijos teisei. Konstitucinio Teismo praktika rodo, kad Konvencijos teisė yra tapusi Konstitucijos aiškinimo šaltiniu, pasitelkiamu nagrinėjant žmogaus teisių elementą turinčias konstitucinės justicijos bylas ir plėtojant oficialiąją konstitucinę žmogaus teisių doktriną. Pavyzdžiui, 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarime dėl valstybinės šeimos politikos konstitucingumo Konstitucinis Teismas konstatavo, kad konstitucinė šeimos samprata **turi būti** [išskirta aut.] aiškinama atsižvelgiant ir į tarptautinius Lietuvos valstybės įsipareigojimus, priištus ratifikavus Konvenciją³². Tokia formuluotė ne tik rodo eksplicitinį Konvencijos teisės, kaip Konstitucijos aiškinimo šaltinio, pripažinimą, bet ir suponuoja Konstitucinio Teismo pareigą aiškinti Konstituciją suderintai su Konvencija.

Su tarptautiniais standartais suderintas Konstitucijos aiškinimas laikytinas svarbiu konstitucinių teisių apsaugos instrumentu. Todėl nuo pareigos Konstitucijos nuostatas aiškinti suderintai su tarptautine ir Europos Sąjungos teise gali būti nukrypstama tik dviem atvejais. Pirma, kai iš Konstitucijos kyla aukštesni nei tarptautiniai žmogaus teisių apsaugos reikalavimai (pvz., socialinių teisių srityje). Antra, kai suderintas aiškinimas iš esmės pakeistų Konstitucijoje įtvirtintą jos ginamų vertybių sistemą.

Pastaroji išimtis iš suderinto aiškinimo taisyklės yra nulemta Konstitucijos viršenybės Lietuvos teisinėje sistemoje principo, lemiančio potencialią Konstitucijos nuostatų ir tarptautinių įsipareigojimų žmogaus teisių srityje nesuderinamumo galimybę. Vis dėlto, šiame kontekste negalima pamiršti dar vieno konstitucinės tapatybės elementų įtakos žmogaus teisių apsaugai aspekto. Kaip matyti iš Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimo³³, tokiais atvejais pagarbos tarptautinei teisei principas lemia Lietuvos Respublikos pareigą pašalinti atsiradusį nesuderinamumą, t. y. priimti atitinkamas Konstitucijos pataisas.

---

pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas; tokio reikalavimo nepaisymas būtų nesuderinamas su Konstitucijos preambuleje įtvirtintais atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, teisinės valstybės siekais, kuriuos išreiškia konstitucinis teisinės valstybės principas.

32 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 21/2008). Valstybės žinios, 2011-09-30, Nr. 118–5564.

33 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 2 straipsnio 5 dalies (2012 m. kovo 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 8/2012). Valstybės žinios, 2012-09-08, Nr. 105–5330.

Atkreiptinas dėmesys, kad minėtame nutarime Konstitucijos keitimą Konstitucinis Teismas nurodė kaip vienintelį galimą būdą pašalinti išaiškėjusį Konstitucijos ir Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatų nesuderinamumą. 2014 m. kovo 18 d. nutarime dėl baudžiamosios atsakomybės už genocidą jis pažymėjo, kad, esant Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties ir Konstitucijos nuostatų nesuderinamumui, pareiga jį pašalinti gali būti įvykdyta ir atsisakant atitinkamų tarptautinėje sutartyje nustatytų tarptautinių įsipareigojimų vadovaujantis tarptautinės teisės normomis³⁴. Taigi valstybė turi diskreciją pasirinkti nesuderinamumo pašalinimo būdą, tačiau ši diskrecija žmogaus teisių srityje dėl ypatingo žmogaus teisių vaidmens demokratinėje visuomenėje ir dėl pagarbos prigimtinėms žmogaus teisėms, kaip vieno iš pamatinių Lietuvos konstitucinės tapatybės elemento, sampratos yra ribota. Atsižvelgiant į žmogaus teisių, kaip pamatinių konstitucinių vertybių, sampratą, taip pat į atviros pilietinės visuomenės ir valstybės geopolitinės orientacijos principus, tarptautinių įsipareigojimų žmogaus teisių apsaugos srityje atsisakymas paprastai nebūtų konstituciškai pateisinamas.

Išvados

Pagarba prigimtinėms žmogaus teisėms yra amžina ir neatsiejama demokratinės Lietuvos valstybės konstitucinės tapatybės dalis, esminis demokratijos, kuri įtvirtinta Konstitucijos 1 straipsnyje, elementas. Kartu ji sąveikauja su kitais Lietuvos konstitucinės tapatybės elementais (ypač pagarba tarptautinei teisei ir vakarietiška (europine) valstybės geopolitine orientacija), darančiais įtaką konstitucinei žmogaus teisių apsaugai.

Aptarti konstitucinės tapatybės elementai lemia Lietuvos, kaip atviros tarptautiniam bendradarbiavimui Europos valstybės ir demokratiškos valstybių bendruomenės narės, konstitucinę tapatybę. Šie elementai turi galias istorines šaknis ir išreiškia Lietuvos pilietinės tautos siekius bei idealus. Šiandieninė mūsų valstybės konstitucinė tapatybė yra neatsiejama nuo nelengvos istorinės patirties, įrodžiusios, kaip sunku gali būti susigrąžinti prarastą demokratiją, nepriklausomybę ir asmeninį orumą bei laisvę. Kartu ši istorinė patirtis įpareigoja sergėti šias vertybes, kurias paneigus būtų padaryta esminė žala mūsų, kaip politinės bendruomenės, tapatybei ir kultū grėsmė pačiam jos egzistavimui. Tai paaiškina ir Konstitucinio Teismo plėtojamą absoliučių materialiujų Konstitucijos ribojimų doktriną. Glaudi Lietuvos konstitucinės tapatybės branduolį sudarančių konstitucinių vertybių – pagarbos prigimtinėms žmogaus teisėms, demokratijos ir valstybės nepriklausomybės – sąsaja lemia, kad panaikinus

---

34 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas Nr. KT11-N4/2014 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso kai kurių nuostatų, susijusių su baudžiamąja atsakomybe už genocidą, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (bylos Nr. 31/2011-40/2011-42/2011-46/2011-9/2012-25/2012). TAR, 2014-03-19, Nr. 3226.

vieną iš jų, būtų sunaikintos ir kitos. Todėl šių vertybių esmės neliečiamumas, kartu pripažįstant jų turinio raidos galimybę, laikytinas svarbia mūsų valstybės ir kartu jos Konstitucijos gyvybingumo garantija.

Taip pat reikia pastebėti, kad įsipareigojimu tikrai demokratijai ir žmogaus teisėms yra grindžiamas tam tikras demokratinų valstybių nacionalinių konstitucinių tapatybių supanašėjimas, lemiantis tarptautinio pobūdžio tapatybių susiformavimą. Taigi Lietuvos konstitucinė tapatybė, grindžiama tokiomis pamatinėmis konstitucinėmis vertybėmis, kaip pagarba prigimtiniams žmogaus teisėms, valstybės nepriklausomybė ir demokratija, turi būti suvokiama platesniame kontekste, kaip integrali Vakarų valstybių demokratinio konstitucinio identiteto dalis.

THE INTERACTION BETWEEN THE CONSTITUTIONAL IDENTITY OF LITHUANIA AND THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS

Prof. Dr. Dainius Žalimas

Constitutional Court of The Republic of Lithuania

Vilnius University, Lithuania

Summary. The article examines the interrelationship between the constitutional identity of Lithuania and human rights protection. It is maintained that this interrelationship is apparent through two key aspects.

First and foremost, respect for innate human rights in itself constitutes an inseparable part of the Lithuanian constitutional identity. Although the Constitutional Court has not so far directly expressed its position concerning the Lithuanian constitutional identity, the category of fundamental constitutional values, singled out by the Constitutional Court in its decision of 19 December 2012 and ruling of 24 January 2014, is very important in this respect. This category comprises values consolidated in Articles 1 and 18 of the Constitution, such as the independence of the state, democracy, the republican form of government, and the innate nature of human rights and freedoms. These values are indivisible from the Lithuanian constitutional identity, since creating and fostering an independent and democratic state that respects innate human rights is a Lithuanian historical and constitutional tradition. This tradition derives from the fundamental acts of the independence of the state, i.e. the Act of Independence of 16 February of 1918, the Declaration of

the Council of the Movement of the Struggle for Freedom of Lithuania, which was adopted in 1949 at the time of the occupation, and the Act of 11 March 1990. This is reflected in the first democratic Constitution of the State of 1922 and is consolidated in the current Constitution. In view of the historically consistent obligation to respect innate human rights, it can be stated that the protection of these rights has become a particular metanorm, expressing the essence of the Constitution as a social contract and supreme law. This is especially evident from the doctrine formulated by the Constitution Court regarding the constitutionality of constitutional amendments in the rulings of 24 January 2014 and 11 July. In its ruling of 11 July 2014, the Constitutional Court held that it is not permitted to adopt any such constitutional amendments that would destroy the innate nature of human rights and freedoms, democracy, or the independence of the state. Consolidating the recognition of the innate nature of human rights, Article 18 of the Constitution formally belongs to those provisions of the Constitution that are subject to the general constitutional amendment procedure. However, taking into account an intrinsic relationship between democracy and respect for innate human rights, the Constitutional Court ranked the innate nature of human rights and freedoms, along with the independence of the state and democracy, as unamendable or “eternal” constitutional provisions. Thus, the innate nature of human rights, as a universal value constituting one of the fundamental elements of the Lithuanian constitutional identity, is under the highest-level constitutional protection.

The second aspect revealing the interrelationship between the constitutional identity and human rights protection is the influence of other elements of the constitutional identity on the constitutional standards of human rights protection. In the formation of the official doctrine on human rights protection, the Constitutional Court places considerable importance on the idea of a democratic state under the rule of law. Other elements of the Lithuanian constitutional identity, in particular the principle of respect for international law and the principle of the geopolitical orientation of the state, are also particularly significant for the constitutional protection of human rights. The principle of respect for international law (*pacta sunt servanda*), as entrenched in Article 135(1) of the Constitution, implies the obligation of the State of Lithuania to comply with the norms of international treaties and customary international law, including the area of human rights. The principle of the geopolitical orientation of the state likewise guides towards openness to international human rights obligations. This principle implies Lithuania’s membership in the European Union and NATO, as well as the necessity to fulfil the related international obligations. The principle of geopolitical orientation, which is underpinned by common values shared by Lithuania with democratic Western states, similarly provides a value-based guidance in assuming international obligations and presumes the necessity to pay regard to the European standards of human rights protection and tendencies in their development. In this context, special

importance also falls on the principle of an open civil society, which means that Lithuanian society is open to the international community and tendencies in the development of international law. The self-isolation of the state or disregard for international standards of human rights protection would be incompatible with the principle of an open civil society.

Keywords: *constitutional identity, human rights, respect for international law, principle of the geopolitical orientation of the state.*

Dainius Žalimas, Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo pirmininkas, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Viešosios teisės katedros profesorius, socialinių mokslų daktaras. Mokslinių tyrimų kryptys: konstitucinė teisė, tarptautinė viešoji teisė.

Dainius Žalimas, Chairman of Constitutional Court of the Republic of Lithuania PhD in social sciences, Professor of the Department of Public Law of the Faculty of Law, Vilnius University. Main fields of research: Constitutional Law, Public International Law.